

Մանգրամի Էֆեար

Մ Ի Ի Ն Ա Տ Ի Ի

ՈՒՄՈՒՐԸ ԲՕԼԻԹԻԳԸՅՅԵ ՎԵ ՄԵՎԱՏՏԸ ՍԱՅԻՐԵ

ՊԻՐԻՆՃԻ ՍԷՆԵ

1866 ՅՈՒՆԻՍ 13 ԲԱԶՄ ԻՐԹԵՍԻ

ՆԻՄԵՐՈ 73

Մանգրամի Էֆեար հաճախում է 6 անգամ շաբաթը 300
նիւթէ վերելիկ, սենեկի գործի, բոսթա փարաք տալի
իշխնոյն օլարագ, 200 զ" օլուկ, ալթը 100 զ" օլա-
նագ, վէ նիւթիսի տալի 50 ար փարաք սաթըլաճագ տըր :

Իլանաթըն պէհէր սաթըլի իշին, պի-
րինճի տէֆատա 5, իքինճի տէֆատա 2,
վէ իւլիւնճիւ վէ սայիր տէֆալարտա 1
էր զուրուշ ալընոճագ տըր :

Մէթուկ վէ սայիր, իսթանպուլտա Պաղէ Գաբուսու
խարիճինտէ, գարաղուխանէ իլէ ճամիի շէրիֆ արա եւ-
րինտէ քեպին Շապըր խանընտա, Կարապետ 3. Փանոս-
եանըն 18 նիւթիւ օտարընա կեօնտէրիլէճէ տիր :

ԲԵՍՄԻ ԹԵԼԵԿՐԱՖ
ՕՄՄԱՆԼԸ ՖՕՆՏՕԼԱՐԸ

Լճնորա, 22 յունիս.

Իսհամը Ումուտիլիէ

ալըլտը 27

» »

գարանտը 27-1-2

ԻՍԹԱՆԳՈԼ

ԷՍԶԱՍԸ ՈՒՄՈՒՄԻՅՅԵ

Յունիս	10.	Էն երեքսէք	50-10
»	»	Էն աշաղը	29-37
»	»	Գարանտը	50-5
»	11	Ալըլտը	50-7
»	»	Էն երեքսէք	51-5
»	»	Էն աշաղը	50-4
»	»	Գարանտը	50-30
»	15.	Ալըլտը	51-

ՀԱՎԱՏԻՍՏԹԸ ԽԱՐԻՃԻՅՅԵ

Պիր վագըթ հէր քէսին մերագը, դավ-
ղա օլաճագ մըտըր եօխսա օլմանաճագ
մըտըր, պիլմէքտէն իպարէթ իտի. հալ
պու քի չիմոի, հէր քէս հէր սաաթ նէ
րէտէ գավղա օլմուշ, վէ գաճըն թա-
րաֆ եէնմիշ եախօտ եէնիլմիշտիր օնու
իշիթմէք արգուսինտէ տիր. իլանը հարպ
օլունալտան պէրու, հէնուկ պիլ մու-
հարէպէ խապէրի ալընամայըպ, հէր
տագըգա մէգըիւր խապէրէ պէքիլնիլմէք-
տէ տիր :

Պու կիւնէ գատար եէնի վէ միւթէ-
նա պիր թէլէկրաֆ խապէրի կէօրիլէ-
մէյիպ, չիւնքի թէլէկրաֆ խապէրի
կիճիլմէքտէ տիր, անճագ ճիւմա իրթէ-
սինին եէրլի զագէթալարընտան, Աթինա
վիւքէլասընըն թէպտիլ իտիլտիկի, Բրուս-
եալըլարըն Սագսօնեա մագարըր հիւքիւ-
մէթի օլան Տրէգտաեա տախի կիրտիկի,
Սագսօնեալըլարը ասկէրէ ալըլտըրը,
վէ Սագսօնեա ասկէրիին թօէփիլգէ թէ-
ճէմիւ իլէտիկի անլաշըլմըշ տըր :

Շիմոի Էփրօպա զագէթալարըն տու-
տուրան պահսլար, իթալեա, Բրուսիա,
վէ Ալթըրիա տէվլէթլէրինին եէնիպ եա
եէնիլէճէքլէրի վէ պիրինին զուկվէթինին
տիրէրինտէն ազ եա չօք օլմանընտան ի-
պարէթ պուլունմագտա տըր :

— Ճիւմա կիւնիւ միւթէպէր պիր
մահէլէ Լճնորատան կէլէն պիր զըթա
թէլէկրաֆա նագարէն, ինկիլթէրա
բարլամէնթօտուեա, Գլուրը տախիլէ
հագգընտա միւքաքէրէ վէ միւճատէլէ
ալըլտըգտան սօնրա, ազալարըն էքսէրի-
յէթի արապը, շիմոիքի վիւքէլա սիւյճին
տէ պուլունտուղունտան, լօրտ Տէրպի
ճէնապլէրի, գրալիչա հագգէթլէրի հու-
ղուրունա ճէլպ իլէ, պիր եէնի հէյեթի
վիւքէլանըն թէլէքիլ խուսուսու, միւ-
շարիլէյհէ իհալէ պուլըլունմուշ օլուկ,
վէ պու թէպէտուիլթիլին իսէ, ահալը
հագգըրէ իւգէրինէ պիւլիւք թէլէսիլի օ-
լաճագը թէֆէքըիւր օլունմագտա պու-
լունմուշ տուր :

— Իթալեա միլլէթ մէճիլինտէ, Մ.
տ'Օնտ-Բէճճիօ, լաղվ իտիլէն փափաւ ճէ-
միլլէթլէրի փափասլարը պլըգլարընըն
արթըրըլմանըն թէքլիֆ իլէտիլքտէ, ու-
մուրը աուլիյէ վէքիլ ճէվապ վիւքէրէք, ճէ-
միլլէթլէրին լաղվինտէն մագսէտ, մալիյէճէ
պիր շէյ օլմայըպ, իլա մանէվի պիր նիլ-
թէ մէպնի օլմանըն, վէ փափասլարըն
էմլաքինտէն հուսուլէ կէլէճէք օլան վա-
րիտալթըն, պէլքի վէրիլէճէք օլան մաաշ-
լարա, վէ մէգհէպ ուղըլունտա իճապ ի-
տէճէք մէսարիֆաթա տախի քեաֆի օլ-
մանաճագընըն իֆատէ իլէմիշ տիր :

Մ. Բալէի, սատագա թօրլայարագ
կէլինմէքտէ օլան փափասլարըն օթուկ
պին նէֆէր օլունտուղունտա պիրտիլմիշ տիր :

Մ. տ'Օնտ-Բէճճիօ քէնտի թէքլիֆի-
նի կէրի ալմըշ տըր :

— Ֆօնտօ եախօտ էմթայի սայիրէ
ֆիյաթընըն տիւչիւպ չըգմանըն, հարպ
եա միւսալահա հալաուիլթիլի պիւլիւք
թէլէսիլի իթտիլքլէրինտէն, պուլաուա
խալեար-խանընտա պագը քեաղիպլէրին
եաթըրըլարը կիպի, Լճնորատա տախի, պիր
թագըմ հիլէպաղար, օրթալըղա իսթէ-
տիլքլէրի թէլէսիլի վիւքէրէք, քեար իթ-
մէք, եախօտ գարարտան զուրթուլմագ
խալթտիլքլէրինտէն, էնվայի թարիլքլէր
խալթիմալ իթտիլքտէն պաշգա, մէշուր
մուխպիլլէրին իմզալարընա տախի իմզա
ուլտուրարագ, Թէյմա վէ Մ'օրնիկ-Բօսթ
նամ էն գէյատէ միւթէպէր զագէթալարա
եալան հալաուիլթիլ տէրճ իթտիլքլէր
լէրինտէն, շու սախթէքեարըգ սօնրա-
տան ֆէհմ իտիլմիշ, վէ Թէյմա զագէ-
թապընը ալտատան պուլունմագ ճէ-
ղասը վէրիլտիկի կիպի, Մ'օրնիկ-Բօսթու
ալտատանըն տախի պուլունմագ միւրատ
օլունտուղունտան, մէգըիւր զագէթա
թարաֆընտան, սախթէքեարըն քիմ օլ-
տուղունտա խապէր վիւքէնէ երկիրմի ա-
տէտ ինկիլիլ լերասը վէրիլէճէկի իլան ի-
տիլմիշ տիր :

— Յունիս 20 թարիլիլ վիլէննատան
ալընարագ վիլգանթիս տէրճ իտիլէն պիր
թէլէկրաֆա նագարէն, Բուսիա տէվլէ-
թի խարիճիլ վէքիլ Բրէնս Կօրչագօֆ
թարաֆընտան, աիւվէլի էճնէպիլէ նէգ-
տինտէ պուլունտան վէքիլլէրինէ կէօնտէրի-
լէն պիր զըթա պէյաննամէտէն, Ֆրանսա
տէվլէթի պիլթարաֆըլքտան չըգտըլըն-
տա, տէվլէթի մէգպուրէնին տախի չը-
գաճագ օլուկ, վէ պաշգա պիր թէլէկ-
րաֆտան տախի, Բարա հալթէթլէրինին
Ավինեօնա չէքիլէճէքիլ անլաշըլմըշ տըր :

Յունիսին 12 սինտէ, վիլէննէտա, Սէնթ-
իթիլէն նամ ուլու քիլիսէտէ, Թիլթուլ-
կէօնիլիւ ապէրլէրինին պանտէրապընը,

օրանքն գարտինալը միւսպարէքէտիքան
պաշգաւ, չու աթիւնքի մաշտէ տախի
պիր վազ վերմիշ, վէ ասաքիւրի մերգու
մէյի թաճիք իյլէմիշ տիր:

«Շու եաշամագտա օլտուղուճուզ
կիւրիւթիւլիւ րաճաթլըզ կիւնլէրի,
ալեսսէվիյէ պօրալը կիւնլէրէ տէլալէթ
իթմէքուէ տիրլէր: Ալաճ, կէրչի միւմքին
սիզ շէյլէրի միւմքինլի իտէպիլիւր իտէտէ,
պու ծիւմէ իլէ տախի, պէնիի տտէմին
ազըլճա հիսապլարնա նապարէն, մուլթ
լազ սուրէթտէ գալգա օլաճագ տըր:

«Մու հարէպէ պաշլաւորդնոտ, Ալաթ
րիւլարըն, տէյի եալընըզ Ալաթիւաէ
հալիսինին, իլա պիւթիւն էվրօպա էհա
լիսինին խայր ու մէնթտաթը, վէ հագ
գանիյէթին խաթըր իշին, վուրուշա
ճազլարը աշիքեստ տըր:

«Սիզն գուշանաճորդըզ գըլըճլար,
վէ թաշեաճաղընըզ գարապինալար պիր
շէրէթի վէազիլ գալգա իշին օլաճագ տըր:
Ես գահրաման թիրօլըլար, էհի թէճ
րիւպէ, սահիպ սաւաթաթ վէ ճէսարէթ
գուճանալար գուճանալար թաճթըն
տա օլտուղուճուզ հալտէ, վաթանընըզ
ուղընտա իզհարը շէճաթ իտէրէք,
աթալարընըզն շէրէթ ու թիթիսարընա
շայէսթ, պուլունտուղուճուզ ուսպաթ
իտէճէկինիզ պի իշիպաճ տըր:

«Ճէնապը հագք, կէօգիւնիւ պաշ
գարարըն էմիւլ ու էմիւթինէ տիքէրէք,
իզհարը թէքէպիւր վէ սէրթ էիւրէք
լիլիք իտէնլէրտէն նէթրէթ կէթիլիսի
կիպի, քէնտի բուլթարը ուղընտա
գուրարնալար իթմէք նիլէթիլէ, ինսան
գանալար տէօքէնլէրտէն տախի կէրչի
նէթրէթ կէթիլիւր: Լաքին, հագգանիյ
նէթ իլէ վաթան ուղընտա տէօքիւ
լէն ինսան գանալարըզ գապուլ իտէր:

«Բուհպան սուճուլու, հէր մէզհէպ
տէ, վէ հէր տինտէ, առամ էօլթիւրմէքլիյէ
գարը վազ վէրտիկի հալտէ, մու հարէ
պէ աշըլըզը կիպի, սիլաշլարը վէ պան
տէրալարը միւսպարէքէտէրէք, տիւշէն
լէրին գըրըլապ կէշիլիլէպիլմէսի իշին
տախի, տուալար իթմէքտէ տիր:

«Պու հալ իւղէրինէ գրիթիգաեսա չը
գըլճագ իզթիլգա իթմէտիքտէն պաշգաւ,
գըտըրըն իտտաա իթմէք, հիշ պիր տէվ
լէթին իշինէ էվթըմէյէճէկինտէն, ու
մուճէն խալգըն, թէհի եէրտէ գիհինի
պուլանալըմըզ օլաճաղըմըզտան, հէրնէ
գաւապ օլ խուսուտան սարթը նազար
իտէր իտէքտէ, եալընըզ չուճա թէճա
ճիւպ իտէրիլգ քի, գալգաեսա կիրիշէն հէր
տէվէթ, Ալաճըն թէվթիլիլի քէնտի
թարաթընա տալթիլ իյլէմէքտէ տիր:

«Իիզէ պիլ, Ալաճ, էօյլէ պիր գան
վէ գըլթալ իշին տուա իթմէքտէն իտէ,
հէր միլլէթ, հէր տէվէթ, վէ հէր րուհ
պան, չու գալգա տէնիլէն աթէթին,

րուլի ճիհանտէն պիւթիւն պիւթիւն վի
ճուտինին գալգաեսա իշին տուա իթմէք
լիլի, վէ հարպա գարըն հէր վազըթ, վէ
հէր եէրտէ լանթիլ օգուճագըզը, հէր
շէյէ թէրճիհ իտէրիլգ:

«Պու կիւնքի Լա թիւրքիտէ, յու
նիս 23 թարիիլի օլտուղու հալտէ օգու
նան պիր Փարիս թէլէկրաթընա նազա
րէն, Ալաթիլալըլարըն Սիլիգեստա վազը
Օրէն նամ մահէլտէ քէսպի Ֆիւթու
հաթ իյլէթիլիլի թէվաթուր պուլուն
իտէտէ, թասալիլէ միւհթաճ պուլուն
մուշ տուր:

«Քէզաղիք յուճիս 22 թարիիլէ Մաու
րիտտէն ալընան պիր թէլէկրաթա նա
զարէն, շէհրի մէզպուրտա, աաթիլի պէյ
նիլտէ պիր աթէշի իլիթիլալ վուգու իզու
տուղու կէօրիլլիլ, վէ սարալար մէմէ
քէթտէն տիշարը գօլունմուշար տըր:

«Նարվաթ խաթիլիլ Եսարալանմըզ օ
լուպ, վէ սայիր գալգա վէ սանճագարտա
րահաթլըզ հիւթմ իթմէքտէ տիր:

«Իթալեսա տէվէթինին մէվճուտ
պուլունան վաթօրլարընա նազարէն, պիր
տէթաա օթուզ պին ապէրի նազլ իտէ
պիլիլէքլիլի հիսապ օլունմագտա տըր:

«Պէրապէրինտէ 22 սանտըզ քիլի
սէճէ ալանի վէ էշեսի սայիրէսի պուլուն
տուղու հալտէ, պիւլիւք պիր զաթըն
բոմառան Մարսիլեսա կէշիլիլ, վէ էշ
եսար մէզպուրէյի սաթմագ նիլէթինտէ
պուլունտուղու, զազէթալարտա օգուճ
մագտա տըր:

«Տիւնքի պիր թէլէկրաթա կէօրէ, Հէս
էլիլգթօրալը, Բրուսիալարը էլինէ էսիր
տիւշալի կիւնտէն, պիր գալաեսա իլգա
օլունմուշ տուր:

«Բրուսիալարը բոմպիւրկիւ տախի
զապլթ իթմիլլէր տիր:

«Լա Բրէս տը վիլէն նամ գալգէթա
տա օգուճուղուճու հէօրէ, Ալաթիլա
իմէքլաթօրու հազըթիլլիլ, քէնտի թա
րաթալարը օլան Ալմանեսա հիւթիլմէթ
լէրի հիւթմառանընը վիլէնալա տալթիլ
լիլ, Ալմանեսա նիլգամաթէսինին թաալիլ
ու թէսվիլէսինի թէքլիլ իտէճէք իմիլ:

ՀԱՎԱՏԻՍՈՒԹՅՈՒՆ ՏԱԽԻԼԻՅԷ

Իշ պու շէհրի հազիւրանըն օն իւշին
ճիւ բազար իրթէսի կիւնիւնիւն ախշա
մը (պու կիլճէ), Պէպէքտէ իճրաար մու
գարըրէր օլան ճիւլուսու Հիւմալունու
հազըթիլ իլիլաթիլթընէն մէսէրէթի
ճէմիլլէթիլին սէյր ու թէմաշտընա,
եօլճու նազլ էյլէմէք իւղըն, մէտուվիլ
նէ մալսուա օլան վաթօրլարտան մաստա,
շիլքէթ վաթօրլարտան իքի վաթօր թայ
եին օլունմուշ, վէ պուլունարտան պիլի
սի, քէօքիլտէն սաաթ եարըմտա հա
լէքէթ իլէ, Պէշիլթաշ, իւսկիւտար,

Օրթաքէոյ, Պէյլէր-պէյի, Չէնկէլքէոյ,
վէ վանի քէոյէ օղալար, Պէպէքէ, վէ տի
կէրի տախի եինէ սաաթ եարըմտա Պէօ
լիւք-տէրէտէն գըլճագ իլէ, թարապես,
Եէնի-քէոյ, Միլիլիւն, Գանլըճա, Անա
տուլ վէ Բուճ-իլի Հիսարլարընա օղա
տըգտան սօնրա, Պէպէքէ, վէ մէզքիւր
վաթօրլարըն շիլքէթ մալսուա իսկէլէյէ
եանաշմալարը, վէ կիլճէ սաաթ պէշտէ
Պէպէքտէն հարէքէթ իլէ, զիլըր օլունան
իսկէլէյէրէ օղալարալ, պիլիլ Պիլիլք
տէրէյէ, վէ օ պիրինին Քէօքիլլէյէ ալ
տէթիլլիլ թէրթիլ պըլընմըզ օլտուղու
պէյան օլունուր:

«Երգըլմ վիլայէթի վալիսի տէվէթ
լու էմին Մուլիսի բաշա հազըթիլլէրի
նին ազմի տարի պաղա իյլէտիլիլ, մա թէ
էսսիլք զազէթալարտա օգուճուճ ի
տիլտէտէ, պու տէթա մա մէմուճիլլէ
ճէրիտէտէ օգուճուղուճու կէօրէ, միւ
շարիլլէյէ հազըթիլլիլ, թրապգօնտա
քէսպի իթաթաթ իյլէմիլ տիր:

«Բաշայի միւշարիլլէյէ հազըթիլլիլին,
տիւնքի կիւն Տէր-սէտտէթա պէքլէնիլ
տիլիլ մէմուլիլ օլունմուշ տուր:

«Տէվէթիլլու խալիլ բաշա հազըթիլ
լէրինէ, թիլճարէթ նազարէթի ճէլիլէսի
տախի թէվճիհ պուլունարալ, մէարի
լի ումուճիլլէ նազարէթի ճէլիլէսի իտէ,
աթուլթիլլու Քէմալ էթէնտի հազըթիլ
լէրի իւհտէսինտէ գալմըզ տըր:

«Պիր վալըթտան պէրու Տէր-սէտ
տէթտէ պուլունան իզմիլ վիլայէթի վա
լիսի տէվէթիլլու Բաշա բաշա հազըթիլ
լէրինին, կէշէն բէնճէմպիլի կիւնիւն սէմ
թի մէմուլիլլէթին ազմէթ իթտիլի
հալաաթաթտան տըր:

«Թէմուլ Ֆայիլիլի թէտիլլէ
իթմէք իւղըն, Սուիլթէ թէնէրալտան,
լիլ միլիլ լիլա իսթիլգալ ալունաճաղը
ճիւմա կիւնքի լէվանթտա օգուճուճ
տուր:

«Պունտան շէնտ մուգաւտտէմ, վա
րապայի Հալաաթա վաթթաթաթ թաշ
րալար հազըթընտա, տաթ վէ մուլապիլ
լէրիլլէթտէն, մալիւմաթը սահիհէ վէ
քէսպիլէ իսթմիլ իտիլ, վէ պիր գա
մահէլտէն տախի իլաալինէ հիմմէթ օ
լունմուշ իտի իտէտէ, շիմալիլ գաւապ
տէրճէրինէ միւսպաշէրէթ օլունմալմըզ
իտի:

«Իշթէ պու տէթա, թրապգօնտան
իրալինէ հիմմէթ օլունմուշ օլան, վէ
սայիլ իտսմի մագամընտա պուլունան չու
աթիլտէրի մալիւմաթը այնէն, վէ թէ
շէքքիւրէն տէրճ իլէ, մէզքիւր պահաա
եալընըզ միլլէթէ իտուսուսաթ իւղէրի
նէ մալիւմաթ վէրիլլիլ օլտուղուճուճ,
սայիր միլլէթիլ իլէ բօլիլթիլգա, վէ
ալիլգուլթա, վէլհաալը աշվալի ումու
միլլէ հապըլտա տախի մալիւմաթ վէ
րիլլէսինի րէճա իտէրիլգ:

«Շու միւնաապէթ իլէ, սայիր մէմէ
քէթ, գաապալ, վէ քէոյլէրտէն տախի
էվլէլքի մալթըլպուճուճ իւղըն, կէրէք

Թիւրքէ, վէ կերէք էրմէնի՞՞՞ օլտուղու հալտէ, Թարաֆըմըգա ահվալը հազըրէ, լերինի պիլաիրաթիլէրինտէ, իմզալարընը սէթը իտէրէք, մա մէմնունիյե տէրճ իտէճէկիմիզի Թէքըարէն պէյան իտէրիզ:

Տ Ե Ղ Ե Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

ՊՈՆՏՈՍԻ ՎԻՃԱԿԻՆ ՎՐԱՅ

Տրապիզոն քաղաքը Պոնտոսի նահանգին կեդրոնն է, ծովեզերեայ ըլլալով՝ խիստ գեղեցիկ դիրք ունի, Թէ՛ բնականապէս եւ Թէ՛ գործնականապէս ուրիշ քաղաքներու նայելով՝ դաշտային տարածութիւն չունի, այլ բլրակի վրայ հաստատուած է. ունի բերդ մը խիստ հին Յունաց ժամանակէն մնացած, նաեւ ուրիշ շինուածներ: Բերդը հարաւային կողմն է քաղաքին դիրքէն բարձր, ու մէջ տեղէն փոքր ջուր մի ալ կանցնի: Նահանգին ընդհանուր կուսակալը հոռ կը բնակի, նաեւ զինուորական տեսչութիւնն ալ: Այս կուսակալութեան նահանգը բաւական մեծ ու տարածեալ է, այսինքն՝ արեւմտեան կողմէն մինչեւ Սամսունի եղբրքը, արեւելեան կողմէն մինչեւ Պաթմու, որ է սահմանագլուխ Ռուսաց, արեւելեան հարաւային կողմէն Բաբերդ, եւ բուն հարաւային կողմէն մինչեւ Շապին-Գարահիսարի վերջը: Քաղաքիս ժողովուրդը ըստ մեծի մասին կրթեալ եւ քաղաքականութեան տեղեակ՝ շատը Տաճիկ, երկրորդ Յոյն, երրորդ մեր Ազգը, եւ չորրորդ Հոմովէական Հայ. ամէն ազգաց մէջ առուտորի մասին մեծաւ մասամբ երկու բաժանում կայ՝ վաճառական եւ արհեստաւոր: Մօտ գիւղերուն մէջ հող եւ կալուած ունեցող անձինք ալ կան, բայց դժբաղդաբար մեր Ազգը գրեթէ վաճառականութիւն չունի, այլ մանր առուտորներով կը զբաղին, արհեստաւորը շատ են: Ասոնցմէ զատ Եւրոպացիներէն ալ կը գտնուին բնակիչներ, եւ ամէն տէրութեանց կողմէն ալ հիւպատոսներ կան կանոնաւոր կերպով՝ ինչպէս ուրիշ մեծ եւ երեւելի քաղաքներ: Ամէն ազգ՝ Առաջնորդ, եկեղեցի եւ դպրատուն ունի: Հայերն ունին երեք եկեղեցի՝ Ս. Ոգոսնոս, Ս. Ստեփաննոս, եւ Ս. Յովհաննէս, հին շէնքեր ըլլալով՝ մասոհան պէս փոքր են, որոց մէջ աւելի ժողովուրդ ունեցողը առաջինն է, եւ Առաջնորդարանը եւ դպրոցը անոր կից: Այս եկեղեցեաց բակերուն մէջն են գերեզմանատուններն. անոր համար բաւական մեծ հրապարակներ ունին: Երեքին եկամուտը եւ ծախքը մէկ մտտուկէ կըլլայ, զատ զատ կալուածք չունին, Թէ՛ եւ քանի մը կտոր խանութներ կան, բայց որոշեալ տեղեր չունենայնուն՝ հասոյթը հաւասարապէս կը բաժնուի: Այս եկեղեցեաց պաշտօնեաները վեց քահանայ են, ու մէկ մէկ լուսարար եւ ժամկոչ ունին: Երկու կտոր շէնք ունինք քաղաքին պատուաւոր թաղին մէջ՝ որք յիրաւի մեծ պարծանք են Ազգերնուս, մէկը մայր դպրատունը, եւ միւսն՝ Առաջնորդարանը՝ հոյակապ եւ գեղեցիկ, քովերին պարտիզանման հրապարակներ ալ ունին: Մայր դպրատունը ունի 600 ի չափ աշակերտ Թէ՛ մանչ եւ Թէ՛ աղջիկ: Այս դպրոցը երեք

դասիկանի բաժնուած է, երկուսը լատուկ է մանչ, եւ երրորդ՝ աղջիկ տղայոց. նմանապէս ճամբայներն ալ երկուս են: Ա. դասիկանին մէջ ծաղկոցի տղայք կը բնակին 270 ի չափ. Բ., ին՝ 450 ի չափ ուսումնական գիտութեանց պարապող, եւ Գ. ին՝ մէջ՝ 487 ի չափ աշակերտուհիք: Այս Թիւրքը օր քան զօր ալ շատնալուն վրայ են՝ այժմեան կարգադրութեան պատճառաւ. բարեկարգութիւնը ընտիր եւ հանգստութիւնը լաւագոյն: Ուսուցիչները եօթն հոգի են, առաջինը կրկնասեռ վարժարանաց տնօրէն Պ. Ներսէս Մէզպուրեան՝ Հայկաբանութեան, գաղղիբէնի եւ այլ ուսմանց դասաւորութեան պաշտօնն ալ կը կատարէ, երկրորդը, Պ. Յարութիւն Պետրոսեան, եւ երրորդը՝ Պ. Պողոս Պետրոսեան վարժապետները, կառավարիչ՝ Պ. Սելբոն Տ. Համբարձումեան, ծաղկոցին ալ երկու վարժապետ կան՝ Պ. Ստեփան Տ. Աւետիսեան եւ Տ. Բարթողիմէոս քահանայ Սառաճեան. իսկ աղջիկներուն համար կառավարիչ եւ համառատեա՝ Երեմիա վարժապետ, մէջ մ'ալ վարժուհի հսկողութեան համար. կայ նաեւ տնտես, եւայն. Քաղաքիս մէջ ըստ նոր տուժարի Թէ՛ արք եւ Թէ՛ կանայք, Թէ՛ մանչ եւ Թէ՛ աղջիկ՝ ընդամենը 5089 անձինք կան, որոց 1647ը՝ արու, եւ 4442ը՝ էգ են, 25 տարին լրացընող 544 հոգի կան, ծիշդ այս տարուան նայելով՝ իրաւունք ունեցող: Տերութեան տուրքը քանի մը կերպ է՝ 20 դուրուշէն մինչեւ 200 դուրուշ կայ, բայց 240 հոգի՝ 40 էն մինչեւ 200 դուր. տուրք կուտան, եւ այս ընթացքով յատուկ տուժարին մէջ գրուած են այս տարի ընդ որ անհատներն, եւ ասկէց ետեւ ալ տարին երկու անգամ քննութիւն ըլլալով՝ պիտի նշանակուին Թէ՛ մեռածները եւ Թէ՛ նոր ծնածները, եւ այն: Գաւառիս կուսակալութեան ներքոյ այս առաջնորդութենէ զատ առաջնորդութիւն մ'ալ կայ՝ ճանիկու առաջնորդ Արժ. Մեսրոպ վարդապետը: Տրապիզոնի վիճակը ունի ընդ ամէնը 16 թեմ. մօտիկ չըլտկայ գիւղերը Պոնտոսի լեռանց վրայ ասոնք են. «Ալուրմէնէ», Դանա, Բալաֆկա, Սամարուկաս, Սաթարիա, Թոց, Անիֆա»: Իսկ ծովեզերեայ գիւղաքաղաքները՝ «Արասոն», Թրիպօլի, Էլէղու»: Հարաւային կողմը կիցնայ «Արեմիշխանէ», ու ասոր մօտիկ գիւղերը կըսուին՝ «Խապիւղ», Բասնթա, Պալաթոն, Սիւ, Բընչըրկա, Խնցաւէրէկ», ինչպէս որ ասոնց զատ զատ արձանադրութիւններ կան, եւ ամենուն համար ալ առանձին տեղեկութիւն տրուած է իրենց թրուոյն համեմատ իրենց կարգաւ: Ըստ որում ամէնքն ալ զատ զատ թաղական խորհուրդներ ընտրած են պէտք եղած հրահանգներով եւ բնակչաց քանակութեան համեմատ, հնուց մնացած բոլոր կնճռեալ գործերը մաքրուելով այս նոր ընթացքին մէջ սիրով կը վարուին:

Քաղաքէն մէկ ժամ հեռաւորութեամբ՝ «Ամինաթիլիկ» անունով վանք մը կայ, հարաւային կողմը լեռանց ստորոտներուն վրայ հաստատուած է շէնքը, առջեւէն ջուր մը կանցնի՝ «Գայմալը» անունով, Թէ՛ եւ ձորը ընդհանրապէս այս անուամբ կը կոչուի:

Յիշեալ վանքը շատ հին շէնք է՝ Յունաց ժամանակէն մնացած. քաղաքին եւ գիւղերուն ժողովուրդները առհասարակ ուխտի կերթան հոն միշտ, ասկէց զատ ուրիշ ուխտատեղի չիկայ: Երբեմն ուրիշ քաղաքներէն եւ երկիրներէն Ս. Էջմիածին եւ Մշոյ Ս. Կարապետ գնացող ուխտաւորներն ալ այցելութիւն կընեն այս վանքին. մէջի բարեկարգութիւնը կանոնաւոր չէ. նախ շէնքերը 1857 էն ի վեր սկսուած է, հիմակու հիմայ ութը նոր սենեակ եւ քանի մ'ալ հին սենեակներ կան, տաճարը հինուց մնացած. մշտնջենաւոր միաբան չիկայ. չ քահանայ եւ ոչ ուրիշ եկեղեցական պաշտօնեայ, միայն կիրակի օրերը քաղաքէն քահանայ մը կերթայ ժամերգութեան համար: Պահպանութեան համար տնտեսանունով գիւղացի ընտանիք մը գրուած է միայն, որոյ ապրուստը վանքէն է, ոչխարի տաւար կամ կով գրեթէ չիկայ, քանի մը եգ կայ հողերը վարելու համար, բաւական հող ունի հրովարտակաւ, գրեթէ բոլորտիքը պտղտուլու համար ժամ մը կը տնէ, Թէ՛ եւ ամենն ալ ցանուելու չիդար՝ ըստ որում քարուտ տեղեր ալ կայ: Ամէն տարի մօտի գիւղացեաց վարձու կուտան բանուելու հողին 5 մասը. մընացեալ մէկ մասն ալ՝ վերոյիշեալ տնտեսը իրեն համար կը ցանէ: Այս հողէն առնուած ստակները՝ ազգային ուրիշ եկամուտներուն հետ միանալով՝ դպրատան ծախքերը կը հոգացուին, վասն զի անոր կառավարութիւնն զատ տեսուչ կամ մտտուկ մը չունի. այլ ինչպէս քաղաքիները, նոյնպէս աս ալ ամէնը մէկ խմոր կըլլայ: Քսան տարի յառաջ Առաջնորդաց ձեռքովը կը կառավարուէր, բայց հիմայ թաղական խորհրդոյն վերատեսչութեամբ կը նայուի, զարդարանք Թէ՛ եկեղեցին եւ Թէ՛ վանքը գրեթէ չունի, բաց ի քանի մը կտոր մանր մուշր բաներէ, չըրջակայն գիւղ չունի. կան քանի մը փոքր գիւղեր, բայց կէս կամ մէկ ժամ հեռաւորութեամբ Թէ՛ Հայոց եւ Թէ՛ Ալազգեաց: Ամառը գրեթէ օր մը պարապ չիմնար ուխտաւորի մասին՝ Թէ՛ ընտանիքով եւ Թէ՛ առանձին. քանի որ այս քաղաքը ծովեզերեայ եւ բանուկ նաւահանգիստ միշտ երթեւեկող անպակաս. սակայն այս եկողներուն ո'չ ամէնը, այլ ոմանք կը փախաքին ու կերթան, իրենց օւխտը ընելով կը դառնան: Բիրաւի մեծ բարեբաղթութիւն է Ազգերնուս համար այնպիսի տեղ մ'ունենալ, ըստ որում ուրիշ աղգաց եւ ոչ մէկը ունի, ո'չ անանկ վանք մը եւ ոչ ալ այնչափ մեծ ու տարածեալ հող, պտղտուլու համար օտար ազգերն ալ միշտ կը յաճախեն հոն ամառ տնն:

Քաղաքիս չըլտկայ գիւղերուն թաղական անդամոց ընտրական գործողութիւններ իրենց հանգամանաց եւ պարագայից համեմատ: Պոնտոսի լեռանց վրայ եզած գիւղերը՝ ուրիշ դաշտային լեռներէն շատ տարբեր են. վասն զի տունները կամ թաղերը ամբողջ չեն. հապա ամէն տուն մէկ մէկ քառորդ կամ աւելի հեռու կամ մօտիկ իրարմէ՝ որոշուած են, միայն Թէ տեղւոյն անուանը համեմատ կը ճանչցուի եւ կը հասկըցուի. Թէ՛ եւ թաղ թաղ կը կոչուի, սա-

Կայն քան տնուոր թագ մը հազիւ թէ մէկ ժամէն կը պտրտուի . ասոնց եկեղեցիներն ալ չորս կամ վեց թաղերուն յարմարաւոր տեղի մը հաստատուած է իբր նոյն թաղերուն կեդրոնը . անդուոյն քահանայն ու դպրա-տունն ալ հոն է . ամէն տուններէն մինչեւ քանի մը ժամու հեռաւորութեամբ տեղերէն կուգան ու կերթան . եւ սորված ըլլալով-նին՝ իրենց գծուար կամ ծանր չիգար . թէ-եւ դէրաքընելու համար կերպեր ալ մտած-ուի՝ անհնարին է . ըստ որում լեռանց գիր-քը չիներէր . մինչեւ անգամ սերմ ցանելու դժուարութիւններ ունին . Ահա այսպէս ամէն եկեղեցիներուն մօտ թաղերը զառ զատ գրելով եւ մէջի ժողովուրդները առ հասա-րակ նշանակելով՝ քաղաքի տումարին մէջ կանոնաւորապէս արձանագրուեցան, եւ թա-ղական խորհուրդներն ալ, թաղ թաղ ընտրելով իրենց եկեղեցւոյն կողմը հաւաքուելու շա-բաթը անգամ մը սովորեցուցած ենք՝ իրենց գիւղերուն գործերը նայելու համար . եթէ դժուար բան մը սլառահի՛ պէտք է քաղա-քիս թաղական խորհրդոյն գան վերջնա-կան որոշումը առնելու . ուստի գիւղերուն կարգին համեմատ անոնց թաղականնե-րը ու ժողովրդոց թիւերը կը յայտնեմք այս տեղեկագրով . Ա. Կալաֆկայու ութն թաղին կողմանէ մեծագոյն մասին ընտրութեամբը ութը հոգի թաղական անգամ ընտրուած են . եւ ասոր ութը թաղը՝ 85 տուն բնա-կիչ ունի . հոգի ըլլալով՝ 550 անձինք . 25 տարին լրացնող՝ 490 հոգի . եկեղեցի մը՝ Ս. Գէորգ անուն . երկու քահանայ՝ տէր Կարապետ եւ տէր Յովհաննէս . եկեղեցւոյն մօտ փոքր դպրատուն մը, որ գիւղացւոց պաղիովը կը շահուի . ազգային մայր ստակ չունին . տարեկան ինչ տուրք սահմանուած է՝ անով կը կառավարուին իրենց գործերը . այս մարդոց վիճակը ըստ մեծի մասին աղ-քատ է , մինչեւ անգամ իրենց բռնած հո-ղերը վարձու կը բռնեն այլազգներէ . խօ-սակցութիւններն Հայերէն է միշտ , բայց Տաճկերէն ալ խօսիլ գիտեն :

Բ. Շանա գիւղը ունի վեց թաղ . այս թաղից բնակչաց մեծագոյն մասին ընտրու-թեամբը թաղական խորհրդոյ անգամ ընտ-րուած են վեց հոգի . Ս. Սարգիս անուն եկեղեցի մը ունի , եւ համանուն քահանայ մը . դպրատուն չունէին , բայց հիմայ նոր բացուեցաւ . վեց թաղից մէջ 74 տուն Հայ բնակիչ կայ . անհատից թիւ 645 թէ՛ այր եւ թէ՛ կին . 25 տարին լրացնող 454 հո-գի . որոց կէսը այսինքն 66 անձինք Ա. եւ Բ. կարգի տուրք տուողներէն են :

Գ. Սամարուկսա գիւղը ունի վեց թաղ, իրարմէ բաւական հեռու եւ տուն տուն ցրուեալ . ասոնց մօտիկները իրարու հետ միացընելով մեծագոյն մասին ընտրու-թեամբ վեց հոգի թաղական անգամ եղան . Ս. Լուսաւորիչ անուն եկեղեցի մը ունին թաղից կեդրոնը , քահանայն տէր Յովհան-նէս անուն . դպրատունը նոր է . 72 Հայու տուն կայ , որոց բնակիչք 476 հոգի . 25 տարին լրացնող 405 . որոց 60 Բ. կար-գի տուրք տուող են :

Դ. Չէֆանօղ գիւղը հինգ թաղ է , եւ ամբողջ կը համարուի . վտան գի թաղերը

իրարու մօտ են , նոյնպէս եւ տունները : Մե-ծագոյն մասին ընտրութեամբ հինգ անձինք թաղական անգամ եղան . Ճիշդ 48 տուն կայ , եւ բնակիչք 485 . եւ 25 տարին լրա-ցնող 400 հոգի : Ս. Թէոդորոս անուն ե-կեղեցի մը եւ դպրոց մը ունին :

Ե. Սաթարիա գիւղը չորս թաղի բաժնը-ված է . որոց բնակութիւնը առաջնոց պէս այ-սինքն ցրուեալ է . Ասոնց մեծ մասին ընտ-րութեամբը վեց թաղական անգամ ընտրե-ցին : Տանց թիւը 54 , եւ բնակչաց 575 , եւ 25 տարին լրացնող՝ 402 . երեւելի տուրք տուող 64 . Շինուած եկեղեցի մը չունենալ-նուն՝ այս անգամ թէ՛ եկեղեցին եւ թէ՛ դպրատունը նոր սկսուեցան : Քահանայն տէր Յովհաննէս :

Ձ. Մալա գիւղը իբր սահման կը համար-ուի վերոյիշեալ գիւղին . բայց բաւական հե-ռաւորութիւն ունենալուն՝ երբէք յարաբե-րութիւն չեն ընել երկու գիւղացիք իրա-րու հետ . Այս գիւղն ալ ցրուեալ է . ինն թաղ ըլլալով մեծ մասին ընտրութեամբ ինն հոգի ընտրեցին թաղական անգամ : Սա 440 տուն բնակիչ ունի . անձինք 945 , եւ 25 տարին լրացնող 256 : Ունին եկեղեցի մը Ս. Լուսաւորիչ անուն , եւ երկու քա-հանայ տէր Մկրտիչ եւ տէր Յովհաննէս : Դպրոց ունէին , բայց վեց տարիէ ՚ի վեր գոցուած էր , եւ հիմայ վերստին բացուե-ցաւ :

Ե. Վէրանա գիւղս երկու թաղի բաժ-նուած է . որոց միաձայն ընտրութեամբը հինգ հոգի թաղական անգամ ընտրուեցան . գիւղին մէջ 72 տուն եւ 452 անձինք կան թէ՛ այր եւ թէ՛ կին . 25 տարին լրացնող՝ 438 հոգի . եկեղեցի մը ունին Ս. Սարգիս անուն . դպրոց թէ՛ եւ չունէին , բայց նոր սկսան . քահանայ տէր Մատթիա :

Ը. Անիֆա գիւղը քանի մը ճիւղի բաժ-նուած է հեռաւորութեան մասին . այլ գոր-ծերը մէկտեղ ըլլալով իրարմէ զատուած չեն . ուստի ասոնց թաղերուն կողմէն հինգ հոգի թաղական անգամ ընտրուած է . Գիւղս 54 տուն բնակիչ ունի . ընդ աւելը 585 անձինք . 25 տարին լրացնող 404 հո-գի : Ս. Գէորգ անունով եկեղեցի մը ու-նին . քահանայ տէր Մաղաքիա , եւ զըպ-րոց մը :

Ծովեզերեայ մերձակայ թեմերը թէ՛ եւ երեք է , բայց մէկը ասդիէն անդիէն հա-ւաքուած ըլլալով գեռ իրենք կառարկա-պէս հաստատուած չեն . եւ այս է Էլէզու գիւղաքաղաքը . ասկէց բաւական հեռաւո-րութեամբ Թրիպօլի եւ Լիբանօն քաղաք-ներն են :

Լիբանօն բաւական չէն նաւահանգիստ մը ըլլալուն՝ ինչպէս Տրապիզոն , ամէն շո-գենաւ կը հանդիպի հոն . թէ՛ եւ քաղաքը այնչափ մեծ չէ , եւ առուտունն ալ իւր զրից համեմատ : Լիբանօնի մէջ ունինք 2 եկեղեցի՝ մէկը գոց եւ միւսը բաց . գոց ե-ղղը Յունացմէ առնուած է , ու սարի մը ասկ մատուռ մըն է Ս. Սարգիս անուամբ . երթեւեկութիւնը դժուար ըլլալով՝ քաղա-քին մէջ ուրիշ եկեղեցի մը՝ կանգնած են Ս. Աստուածածնայ անուամբ գեղեցիկ եւ հո-յակապ . դպրոցն ալ անոր կից , բաւական

կարգադրեալ . Ազգային կալուած չունին . ծախքը իրենց տարեկան գրուածքովը կը հոգան . քահանայ մը ունին տէր Յովհան-նէս անուն , եւ վարժապետ մը Ս. Փրկչի աշակերտներէն Պ. Յովհաննէս անուն : Քանի, մը երեւելի եւ հարուստ անձինք կան վա-ճառականական եւ շոգենաւուց գործողու-թեան պաշտօններով զբաղեալ . հասարա-կութիւնը ընդհանրապէս արհեստաւոր է : Դպրոցին մէջ 69 աշակերտ կայ մանջ տղայ իսկ աղջկանց համար նոր սկսան պատրաս-տել : Ճիշդ 89 տուն բնակիչ ունի . անձինք 585 թէ՛ արք եւ թէ՛ կանայք . 25 տարին լրացնող 428 . որոնցմէ 78 հոգի Ա. եւ Բ. կարգի տուրք տուող են :

Կիւմիւշխանէ Պոնտոսի լեռանց անդիի կող-մը Տրապիզոնէն 28 ժամ հեռու՝ Բաբերդի դաշ-տին վրայ 290 տնով չէն քաղաք մըն է . 4659 բնակիչ ունի , որոց 895ը արու , եւ 746ը էգ են : Բնակչաց մէջ վաճառականու-թիւն չիկայ , այլ արեւտրով կըբաղին . գոր-ծունեայ եւ աշխատասէր մարդիկ են ընդ-հանրապէս : Կայ վանք մը քաղաքէն կէս ժամ հեռու՝ Ամենափրկիչ անունով , որ բա-ւական չէն է : Քաղաքին մէջ կայ եկեղե-ցի մը Ս. Աստուածածնայ նուիրեալ՝ երեք քահանայիւք , Տ. Յովհաննէս , Տ. Ստեփան , եւ Տ. Եղիա : Դպրոց մ'ունի եկեղեցւոյն մօտ . որոյ մէջ 428 աշակերտք կան , երկու դա-սատու ունին , ուսումը մինչեւ քերականու-թեան աւարտումը :

Կիւմիւշխանէի շրջակայ գիւղերն են՝ Պա-լախու , որ 265 բնակիչ ունի , 442 արու եւ 427 էգ . եկեղեցի մը Ս. Գէորգ անուն . քահանայ մը՝ Տ. Մելքոն , նոյնպէս եւ թա-ղական խորհուրդ եւ դպրոց :

Քսանթա ունի՝ 546 բնակիչ , 274 արու եւ 242 էգ . եկեղեցի մը յանուն Ս. Աստուա-ծածնայ , եւ քահանայ մը . թաղական խոր-հուրդ ալ ունի , դպրոցն ալ նոր բացուած է : Նիֆ՝ 442 բնակիչ , 59 արու եւ 55 էգ՝ եկեղեցի մը , մէկ քահանայ եւ զըպրոց :

Ճահմանցին՝ 466 բնակիչ , 89 արու եւ 77 էգ . եկեղեցի մը , քահանայ մը եւ զըպ-րատուն :

Բնչրկայ՝ 74 բնակիչ , 55 արու եւ 58 էգ . եկեղեցի , քահանայ եւ դպրոց :

Խնձաւէրէկ՝ 50 բնակիչ , 27 արու եւ 25 էգ , ունի եկեղեցի մը , քահանայ եւ վար-ժարան :

Այս գիւղերը դաշտային ըլլալուն համար, տունները անփոփ են , ասոնց մէջէն Քսան-թա գիւղը միայն առանձին կը գտնուի , իսկ միւս գիւղերուն մէջ այլազգեաց բնակու-թիւններ ալ կան : Բերքը՝ ցորեն , մարագո-րեն . եւայն : Պոնտոսի գիւղերուն նայելով ասոնք աւելի արդիւնք ունին , եւ հողերէն կը շահուին , հանգիստ են , եւ տեղերին ու գիրքերին ալ լաւ , արհեստ եւայն չունին . թէ հայերէն եւ թէ տաճկերէն պարզ խօսիլ գիտեն :

ՍԱՀԻՊ ԱԶԷԹԱ
ԿԱՐԱՊԵՏ Յ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ
ԼԷՎԱՆԹ ԶԵՐԱԼՏԸՆ ԹԱՊԻԱՆԷՍԻՆՏԷ
ԳԵՑ-ՕՒԼԼՈՒՄՔ ՅՈՂՈՒՑ ԾՈՒՄ , ՅՈՑՈՒՄՔ ԱՊՏՈՒԼԱԷ
ԳԻՐԱՅԵՐԷԻ ԳԱՐԵՍԵՐԷՍԱ ՆԻՍԻՐՈ 549 ,